

О. О. Мазіна,
здобувач кафедри права інтелектуальної власності
та корпоративного права Національного університету
“Одеська юридична академія”

УДК 347.788.4

КОНТРАФАКЦІЯ ТА ПРАВА АВТОРСЬКІ: ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Здійснюється огляд наукової літератури з авторського права періоду Російської імперії. Аналізується зміст творів з питань визначення контрафакції. Визначається ступінь дослідження цієї тематики. Робляться висновки про доцільність запозичення положень про контрафакцію у сучасне законодавство.

Ключові слова: авторське право, контрафакція, порушення, доктрина, Російська імперія.

Питання захисту авторських прав від контрафакції досить тривалий період часу розглядалися в аспекті визнання авторських прав та формування концепції охорони авторського права. Більшість праць у сфері авторського права опосередковано згадувала про контрафакцію. Автори намагалися висловити свою позицію щодо питання визначення правомірності розповсюдження творів без згоди автора, щодо того, які позитивні та негативні наслідки має контрафакція та чи повинна вона бути віднесена до незаконних дій. Полеміка тривала не тільки між юристами, але й між філософами досить довго.

Питання контрафакції в авторському праві у сучасні часи досліджувалися багатьма вченими у різних аспектах. Окремі роботи були присвячені розгляду цивільно-правових наслідків контрафакції, інші — питанням розгляду боротьби з контрафакцією та притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності. Особливе значення для розроблення обраної тематики дослідження мають наукові розробки сучасних цивілістів, які у своїх роботах торкались окремих питань правового регулювання авторських правовідносин, зокрема О. О. Городова, В. А. Дозорцева, О. П. Сергеєва, В. О. Калятина, О. В. Кохановської, В. М. Коссака, В. В. Луця, О. О. Підопригори, О. А. Підопригори, Р. О. Стефанчука, Р. Б. Шишкі, О. О. Штефан, С. О. Харитонова, О. І. Харитонової та ін. Разом з цим у історичному аспекті формування наукової думки щодо контрафакції як порушення авторського права не здійснювалося.

Метою дослідження є здійснення огляду літератури у сфері дослідження авторсько-правових відносин та формування наукової думки щодо контрафакції як порушення авторського права. Звернення до цих джерел допоможе скласти загальне враження щодо ступеня дослідження цієї проблеми у період Російської імперії.

У Російській імперії перші наукові роботи, де опосередковано йдеться про контрафакцію як порушення авторського права з'являються майже одночасно з нормативно-правовими актами, які роблять перші спроби визначення змісту дій, які є контрафакцією та розробляють питання щодо визначення обсягу та мір відповідальності за порушення авторських прав.

Більшість ґрунтовних наукових досліджень природи авторського права та відповідно відповідальності за контрафакцію було здійснено у період після прийняття у 1829 році Уставу про цензуру та Положення про права авторів.

Серед загальних досліджень з цивільного права слід відзначити праці авторів, які на той час звернули увагу на права літературної, художньої, музичної власності, висвітили загальні питання щодо реалізації прав на зазначені об'єкти, порядку здійснення захисту та надання доказів при порушенні цих прав, зокрема при контрафакції. Поміж інших слід відзначити роботи К. Н. Анненкова [1; 2], який у системі речових прав окрім уваги приділяє правам інтелектуальної власності; Н. Л. Дювернуа [3], який у своєму посібнику з цивільного права розглядає авторські та промислові права поряд із речовими правами. А. О. Гордон [4] у своїй практичній роботі з цивільного права розглядає матеріали судової справи за позовом Д. Д. Полубояринова до Павленкова про права на видання російської хрестоматії П. Н. Полевого. У цій справі мова йде про контрафакцію та зіткнення між правами двох видавництв на один і той же твір. Звертається увага на особливості спору та надається рішення по цій справі. Ця справа внаслідок її серйозності та спрності була передана на обговорення Департаменту, який 1892 року залишив цю скаргу без задоволення.

Єдина праця, яка у дореволюційний період була у повному обсязі присвячена проблемі боротьби з контрафакцією, — робота В. Д. Спасовича [5]. Невелика за обсягом, але дуже інформативна за змістом, робота розкривала питання щодо історії розвитку понять “авторські права”, “контрафакція” у законодавстві, цивільний аспект авторського права, кримінальний захист авторських прав від контрафакції та інших злочинів, порядок здійснення судочинства у справах про порушення авторських прав.

Інші праці, які безпосередньо присвячені контрафакції, не мали монографічного характеру. Слід відмітити І. Волмана [6], А. Трайніна [7] та інших. Більшість публікацій того часу мала характер звичайних інформаційних повідомлень про порушення авторських прав [8].

Інші дослідження у сфері авторського права стосувалися більш загальних питань авторського права та частково торкалися категорії “контрафакція”, її змісту та відповідальності за її вчинення.

Одне з перших досліджень загальних питань щодо сутності авторських прав було здійснено І. Г. Табашниковим у 1878 році. У своїй роботі він намагається визначити природу авторських прав, для визначення літературної власності аналізує точки зору таких відомих німецьких філософів Стефана Плюхтера, Іммануїла Канта, Йоганна Готліба Фіхте, Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля та ін. Усі точки зору на природу авторського права він розподіляє на такі чотири групи поглядів. По-перше, це точка зору, відповідно до якої заперечується існування літературної власності, а авторські права повинні ґрунтуватися на привілеях. Друга група авторів вважала авторські права не правом власності, а майновими правами. Третя група авторів дотримувалася позиції, що авторські права є правами особи. Погляди четвертої групи авторів зводилися до розуміння авторських прав як права власності. Щодо погляду І. Г. Табашникова, то він звертає увагу на тотожність рис права власності та авторського права, що дозволяє йому стверджувати про недоцільність виключення зі сфери цивільного права терміна: “літературна та артистична власність”. Також, на його погляд, не має ніяких юридичних аргументів обмеження цієї власності певним строком в особі спадкоємців [9]. У своїй праці І. Г. Табашников підтримує авторське право в його існуванні, виступає проти контрафакції та за отримання плати авторами за їх працю.

У тому ж році виходить праця А. В. Панкевича [10] — студента Імператорського новоросійського університету, який звертається до аналізу природи авторського права, аналізує Цензурний устав, Положення про права авторів. У ній здійснюється порівняння законодавства Російської імперії із законодавством інших країн у сфері авторського права. Щодо питання про контрафакцію А. В. Панкевич здійснює критичне осмислення положень законодавства, спираючись на існуючі позиції серед цивілістів того часу.

У 1891 році була завершена фундаментальна праця Г. Ф. Шершеневича [11] (його докторська дисертація), яка достатньо повно висвітлила питання правового регулювання авторських прав на літературні твори. Крім загальних положень про економічне обґрунтування авторського права, визначення юридичної природи авторського права, історії, суб'єктного та об'єктного складу відносин, підстави набуття та припинення авторського права, а також видавничого договору, належну увагу було приділено й порушенням авторського права. Зокрема було чітко розмежовано контрафакцію та plagiat. Різниця між ними, на погляд автора, в тому, що суть контрафакції полягає у розповсюдженні, але не у відтворенні.

Професор Імператорського новоросійського університету А. Ф. Федорів у своїй праці [12] у 1896 році також критикує контрафакцію та засуджує це негативне явище. Самовільний переклад на інші мови твору він називає також контрафакцією та аморальним вчинком, наводить різноманітні аргументи щодо висловленої позиції.

Важливе значення в історичному аспекті дослідження має праця Я. А. Канторовича [13]. Крім історичного огляду проблеми охорони авторських прав, він аналізує теоретичні погляди щодо охорони авторських прав — існуючі теорії на авторське право, звертає увагу на строки охорони авторського права у західноєвропейських країнах, здійснює огляд законодавства щодо охорони літературної власності у Росії, визначає положення Бернської конвенції щодо авторського права та робить порівняльний аналіз російського та західноєвропейського законодавства. Певний інтерес у цій роботі викликають роз'яснення до Зводу законодавства про авторське право, які здійснюються за Касаційними рішеннями Сенату. Пізніше усі праці Я. А. Канторовича були перевидані у книзі “Основні ідеї цивільного права” [14], де й висвітлюються питання про виключні права, зокрема про авторське право, патентне право, право на промислові зразки (малюнки та моделі), права на ім'я.

На етапі реформування тогочасного законодавства про авторське право вже у 1899 році було опубліковано Проект статей про авторське право на літературні, музичні та художні твори з роз'ясненнями [15], який на той час був своєрідним коментарем для майбутнього закону. У цьому проекті багато уваги приділено не тільки контрафакції як порушенню авторського права, але й питанням щодо визначення підстав для розрахунку розміру збитків та порядку пред'явлення позову про винагороду за збитки внаслідок контрафакції. У 1908 році було видано обговорення проекту Закону про авторське право з доповідями комісії Санкт-Петербурзького літературного товариства [16]. Як позитивне слід відзначити чіткий аналіз декількох проектів, виявлення позитивних рис та недоліків, у тому числі щодо питань про відшкодування шкоди внаслідок контрафакції. Завершальним на той час при реформуванні законодавства про авторське право було видання за редакцією Д. А. Коштева Закону про авторське право від 20 березня 2011 року з викладенням усіх роздумів та матеріалів, на якому він заснований [17]. З позиції теми дослідження викликає інтерес коментар до ст.ст. 21–26 цього Закону. Саме тлумачення до цих статей дозволить при вирішенні спору у судовому порядку розрахувати розмір винагороди внаслідок завдання шкоди особою, що порушила авторське право сумлінно або за помилкою, яку можна пробачити, а також застосувати наслідки до незаконно виданих примірників творів та засобів їх виробництва. Майже аналогічну роботу здійснив Ю. В. Олександровський [18], додавши до Закону про авторське право історичний нарис, законодавчі мотиви та роз'яснення. О. О. Піленко [19] зробив порівняльний аналіз усіх проектів, які були розроблені до прийняття остаточного варіанта, що також дає змогу прослідувати позицію правників того часу щодо формування поняття “контрафакція” та розрахунку винагороди автору як компенсації у випадку контрафакції. У 1914 році вийшов посібник С. Г. Займовського [20] для видавців, авторів, перекладачів, художників, композиторів та сценічних діячів. Ще однією працею у Російській імперії слід відзначити “Систематичний коментар до закону з історичним оглядом

та роз'ясненнями, заснованими на мотивах законодавця, літературних джерелах, іноземних законодавствах та судовій практиці”, яке серед інших видань найповніше охоплювало всю сферу авторського права [21].

Таким чином, після прийняття у 1911 році Закону про авторське право активно почали з'являтися коментарі, роз'яснення, узагальнення реформи у сфері авторського права. На той час це можна вважати позитивним кроком на етапі становлення авторського права як інституту цивільного права.

Політичні події у країні 1917 року змінили не тільки весь державний устрій, але й чинне законодавство, у тому числі у сфері авторського права. Лютнева буржуазно-демократична революція 1917 року не скасувала норми про авторське право, які продовжували свою дію, але Жовтнева соціалістична революція 1917 року рішуче та безповоротно скасувала усе попереднє законодавство та приступила до формування нового, соціалістичного права, у тому числі й авторського права заново. На щастя, нове авторське право будувалося руками попередніх російських юристів та інших фахівців, а тому чимало досягнень попереднього законодавства було перенесено у нове, соціалістичне, авторське право, але без посилань на попереднє законодавство про авторське право. Період формування та розвитку радянського законодавства про авторське право тривав більше сімдесяти років. У цей період Е. П. Гаврилов [22, с. 5–8] виокремлює п'ять історичних періодів у становленні законодавства про авторське право.

Загальні питання авторського права розглядались у працях Б. С. Антимонова та К. А. Флейшиць, В. Вейнке, Е. П. Гаврилова, М. В. Гордона, О. С. Йоффе, В. І. Серебровського, І. Я. Хейфець. В. Я. Іонасом було ґрунтовно досліджено питання визначення творів у авторському праві та умов надання їм правової охорони у сфері видавничої діяльності та авторських прав у сфері періодичних друкованих видань досліджувалися А. Ваксбергом та В. Л. Чертковим. Визначенню обсягу прав художників присвячено праці Є. Л. Вакмана, І. А. Грингольца, У. К. Іксанова, І. В. Савельєвої, С. А. Чернишової. В. Л. Чертков дослідив питання захисту авторських прав. Разом з цим, незважаючи на таку чисельну кількість досліджень, у літературі того періоду майже не згадувалося про контрафакцію, а мова йшла в цілому про порушення, захист та відповідальність у авторському праві. Побічно торкається цього питання у історичному аспекті В. І. Корецький. На той період часу у сфері контрафакції не існувало спеціальних розробок, аналізу будь-якої судової практики. Це могло, певним чином, свідчити про те, що проблема контрафактності у суспільстві того часу не існувала, або у випадку існування не була гострою для правоволодільців майнових авторських прав, а тому не звертала на себе присліпливу увагу фахівців у сфері авторського права.

З 1991 року з моменту прийняття незалежності Україною, переходу до ринкової економіки, налагодження міждержавних торговельних зв’язків, збільшення обороту імпорту продукції із-за кордону, створення можливостей для комерціалізації інтелектуальної власності та введення об’єктів права інтелектуальної власності у цивільний оборот у ширших масштабах, ніж за радянських часів, розпочався новий етап розвитку науки цивільного права загалом та права інтелектуальної власності зокрема. На відміну від радянських часів, контрафакція з кожним днем набувала все більшого свого поширення на територіях країн колишнього Радянського союзу. Питання інтелектуальної власності розглядалися під новим кутом зору, а інформацію про контрафакцію, методи боротьби з нею та відповідальність за такі дії можна зустріти вже майже у кожному підручнику з права інтелектуальної власності.

Огляд літератури з питань авторського права та, зокрема, з такого напрямку як боротьба з контрафакцією, свідчить про те, що наукова думка та погляди на контрафакцію як порушення авторських прав сформувалися ще у період Російської імперії. У радянські часи поодинокі публікації не внесли гідного вкладу в становлення теорії авторського права про контрафакцію. У сучасний період більшість дослідників оперує цим терміном, але, на жаль, не розкриває його значення, ознак та дій, що є

контрафакцією. Детальне вивчення положень авторського права Російської імперії дозволить виробити пропозиції по вдосконаленню чинного законодавства, запропонувати внесення змін у нього та вдосконалити положення теорії авторського права. Ці завдання можуть бути вирішенні на рівні окремих досліджень.

Список використаних джерел

1. *Анненков, К.* Система русского гражданского права [Текст] / К. Анненков. — СПб. : Типография М. М. Стасюлевича, 1895. — Том 2. Права вещные. — [2-е изд.]. — 697 с.
2. *Анненков, К.* Начала русского гражданского права [Текст] / К. Анненков. — СПб. : Типография М. М. Стасюлевича, 1900. — Вып. 1. — 237 с.
3. *Дювернуа, Н. Л.* Пособие к лекциям по гражданскому праву. Часть особенная. Выпуск первый: Права вещные, право авторское и промышленное [Текст] / Н. Л. Дювернуа. — СПб. : Типография Спасовича, 1899. — 391 с.
4. *Гордон, А.* Дело Д. Д. Полубояринова с Павленковым. О правах на издание “учебной русской хрестоматии с толкованиями” П. Н. Полевого. Кассационная жалоба [Текст] / А. Гордон // Практические работы по гражданскому праву. — СПб. : Типография Ю. Я. Римана, 1905. — С. 1–50.
5. *Спасович, В.* Права авторские и контрафакция [Текст] / В. Спасович. — СПб. : Изд. книгопродавца и типографа М. О. Вольфа, 1865. — 106 с.
6. *Вольман, И.* Контрафакция посредством граммофона [Текст] / И. Вольман // Судебное обозрение. — 1903. — № 15. — С. 201–304.
7. *Трайнин, А.* К вопросу об авторском праве (Контрафакция посредством граммофона) [Текст] / А. Трайнин // Право. — 1911. — № 9. — С. 542–545.
8. Контрафакция (дело по обвинению Аскарханова, издавшего “Капитал” Маркса в перепечатанном переводе Даниельского) [Текст] // Судебная газета. — 1903. — № 22. — С. 9–10.
9. *Табашников, И. Г.* Литературная, музыкальная и художественная собственность с точки зрения науки гражданского права и по постановлениям законодательства: Северной Германии, Австрии, Франции, Англии и России [Текст] / И. Г. Табашников. — СПб. : Типография М. И. Попова, 1878. — Том 1. Литературная собственность, её понятие, история, объект и субъект. — 568 с.
10. *Панкевич, А. В.* Объект авторского права. Из XXV тома Записок Императорского Новороссийского Университета [Текст] / А. В. Панкевич. — Одесса : Печатано в тип. Ульриха и Шульце, 1878. — 59 с.
11. *Шершеневич, Г. Ф.* Авторское право на литературные произведения [Текст] / Г. Ф. Шершеневич. — Казань : Тип. Имп. ун-та, 1891. — 313 с.
12. *Федоров, А. Ф.* К вопросу об авторском праве на произведения литературные, художественные и музыкальные [Текст] / А. Ф. Федоров. — Одесса : Типография Штаба Округа, 1896. — 38 с.
13. *Канторович, Я.* Литературная собственность. С приложением всех постановлений действующего законодательства о литературной, художественной и музыкальной собственности, вместе с разъясн. по касац. решен. Сената [Текст] / Я. Канторович. — СПб. : Типо–Литография К. Л. Пантковского, 1895. — 158 с.
14. *Канторович, Я. А.* Основные идеи гражданского права [Текст] / Я. А. Канторович ; с предисл. А. Малицкого. — Х. : Юрид. изд–во НКЮ УССР, 1928. — 310 с.
15. Проект статей об авторском праве на литературные, музыкальные и художественные произведения с объяснениями [Текст] (Приложение к № 4 “Журнала Министерства Юстиции”, (апрель 1899)). — СПб. : Типография Правительствующего Сената, 1899. — 177 с.
16. Авторское право. Доклад комиссии Санкт-Петербургского литературного общества по поводу проекта закона “Об авторском праве”. С приложением проекта об авторском праве, внесенного Министром юстиции в Государственную Думу [Текст]. — СПб. : Товарищество Художественной Печати, 1908. — 96 с.
17. Закон об авторском праве с изложением рассуждений и материалов, на коих он основан [Текст] / сост. Д. А. Копцев. — СПб. : Изд. Юридического книжного Магазина, 1911. — 434 с.

18. Александровский, Ю. В. Авторское право. Закон 20 марта 1911 года. Исторический очерк, законодательные мотивы и разъяснения [Текст] / Ю. В. Александровский. — СПб. : Товарищество по изданию новых законов, 1911. — 176 с.
19. Пиленко, А. Новый закон об авторском праве (текст закона, сопоставление с прежде действующим правом, подготовительные материалы) [Текст] / А. Пиленко. — СПб. : Изд. А. С. Суворина, 1911. — 168 с.
20. Займовский, С. Г. Авторское право [Текст] : справ. пособ. для издателей, авторов, переводчиков, художников, композиторов и сценических деятелей / С. Г. Займовский. — [2-е изд., дополн.] — М. : Изд. юридического книжного магазина "Правоведение" И. К. Голубева, Комиссионера Государственной типографии, Типография Берты Смирновой, 1914. — 125 с.
21. Канторович, А. Я. Авторское право на литературные, музыкальные, художественные и фотографические произведения. Систематический комментарий к закону 20-го марта 1911 г. — с историческим очерком и объяснениями, основанными на законодательных мотивах, литературных источниках, иностранных государств и судебной практике [Текст] / А. Я. Канторович. — [2-е изд., доп.] — Петроград : Склад издания в конторе "Бронгауз-Ефрон", 1916. — 736 с.
22. Авторское право: Библиографический указатель за 1826–2004 годы [Текст] / сост. С. В. Петровский, Е. В. Смыслина ; вступ. ст. Э. П. Гаврилова. — М. : Статут, 2005. — 221 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою права інтелектуальної власності
та корпоративного права Національного університету
“Одеська юридична академія” (протокол № 1 від 3 вересня 2012 року)*

Надійшла до редакції 24.09.2012

Мазина Е. А. Контрафакция и права авторские: обзор литературы периода Российской империи

Осуществляется обзор научной литературы по авторскому праву периода Российской империи. Анализируется содержание произведений по вопросам определения контрафакции. Определяется степень исследования данной тематики. Делаются выводы о целесообразности заимствования положений о контрафакции в современное законодательство.

Ключевые слова: авторское право, контрафакция, нарушение, доктрина, Российская империя.

Mazina, E. A. Counterfeiting and Copyright Law: a Review of Literature in the Russian Empire

The article is a review of the scientific literature on copyright of the Russian Empire. Analyzes of works on the definition of counterfeiting. Determine the degree to study the subject. To draw conclusions on whether the borrowing provisions on counterfeiting in the current legislation.

Keywords: copyright, counterfeiting, violation, doctrine, Russian Empire.

